

Олена Буняк

завідувачка науково-дослідного відділу
документальних фондів та фотоматеріалів
Національний музей історії України
(Київ, Україна)
olenabunyak@ukr.net

Olena Bunyak

Head of the Department of
Documentary Collections and Photographic Materials,
The National museum of the history of Ukraine
(Kyiv, Ukraine)
olenabunyak@ukr.net

АРХІТЕКТУРНІ ПРОЄКТИ ЄВГЕНІЇ МАРИНЧЕНКО (ЗА МАТЕРІАЛАМИ КОЛЕКЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО МУЗЕЮ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ)

ARCHITECTURAL PROJECTS OF YEVHENIIA MARYNCHENKO (BASED ON THE MATERIALS OF THE NATIONAL MUSEUM OF THE HISTORY OF UKRAINE COLLECTION)

Анотація

В статті на основі музейних експонатів (документи, фотографії, живопис, творчі роботи) показано окремі етапи проєктування та будівництва Палацу культури «Україна» в Києві та санаторію в Пущі-Водиці, авторство яких належить відомій українській архітекторці Євгенії Маринченко (1916–1999), лауреатці Шевченківської премії (1971).

Ключові слова: архітектор, проєкт, музейний експонат, Національний музей історії України, санаторій, Палац культури «Україна».

Abstract

On the basis of the museum exhibits (documents, photographs, painting, creative works) the article shows the individual stages of the design and construction of the Palace of Culture «Ukraine» in Kyiv and the sanatorium in Pushch-Vodytsia, the authorship of which belongs to the famous Ukrainian architect Yevheniia Marynchenko (1916–1999), laureate of the Shevchenko Prize (1971).

Keywords: architect, project, museum exhibit, National Museum of the History of Ukraine, health centre, Palace of Culture «Ukraine».

Національний музей історії України (далі – НМІУ) бере свій початок з археологічної виставки, організованої Вікентієм Хвойкою з нагоди відкриття XI археологічного з'їзду в серпні 1899 р. Колекція, представлена на виставці, стала основою для створення Музею старожитностей і мистецтв. Із того часу назва музею декілька разів змінювалася, але основними напрямками музейної діяльності залишалися – формування (комплектування), збереження, дослідження та популяризація музейного зібрання. На сьогодні фондове зібрання НМІУ нараховує майже 800 тисяч одиниць збереження. Серед них і меморіальний комплекс документально-речових матеріалів відомої київської архітекторки Євгенії Олександрівни Маринченко (1916–1999) – члена Спілки архітекторів СРСР (із 1948), заслуженого архітектора УРСР (1970), народного архітектора України (1997), лауреата Шевченківської премії (1971), головного архітектора проєкту Палацу культури «Україна» в Києві (сучасна назва – Національний палац мистецтв «Україна»). Документи, фотографії, особисті речі, творчі роботи архітекторки надійшли до музею в 1974 р. завдяки київській експедиції, яку здійснила старший науковий співробітник Віра Миколаївна Мамуня в межах комплектування матеріалів з архітектури. Означені матеріали в кількості 25 одиниць передала музею (тоді – Державний історичний музей УРСР) особисто Є. Маринченко (Акт передачі № 2290). Вони були внесені до Колекційного опису № 146 та увійшли до 8 фондових груп зберігання.

У статті поставлено за мету ввести до наукового обігу документально-речові матеріали архітекторки Є. Маринченко, що зберігаються у фондових колекціях НМІУ: «Рукописні документи» (шифр – «РД»), «Фотографії» (шифр – «Ф»), «Фотографії допоміжні» (шифр – «ФД»), «Малярство» (шифр – «М»), «Ме-

далі, значки з недорогоцінного металу» (шифр – «МДМ») та становлять значний інтерес для дослідження життєвого і творчого шляху мисткині.

Спеціальних праць, присвячених ґрунтовному вивченню життя та діяльності відомої київської архітекторки Євгенії Маринченко, автору статті знайти не вдалося. Короткі відомості містять здебільшого довідково-енциклопедичні видання, декілька статей, опублікованих у журналах «Строительство и архитектура» (Будівництво та архітектура), та інтернет-ресурс. Значний інтерес для дослідження означеної теми представляють також публікації авторства Євгенії Маринченко, в них ідеться про будівництво Палацу культури «Україна» в Києві. Важливим джерелом для дослідження життєвого та творчого шляху архітекторки Маринченко є її Особовий листок члена Спілки архітекторів УРСР, що зберігається в Державній науковій архітектурно-будівельній бібліотеці імені В. Г. Заболотного.

Євгенія Маринченко народилася 12 березня 1916 р. у Петрограді в родині майбутнього архітектора. На той час її батько Олександр Іванович Маринченко (1891–1981) навчався в Петроградській академії мистецтв (1915–1918). Згодом сім'я повернулася в Україну – батько Є. Маринченко був родом із Кролевця (тепер Сумської обл.). Олександр Маринченко продовжив навчання в Київському художньому інституті (1924–1929). Працював у проєктних та науково-дослідних установах Києва, викладав у Київському художньому інституті (1925–1930) та Київському інженерно-будівельному інституті (1930–1938). Він – автор наукових праць із питань архітектури та автор типових проєктів шкіл, житлових споруд тощо (Кудрицький, 1997, с. 397). Приклад батька надихнув доньку стати архітектором. Як згодом згадувала Є. Маринченко: «Я отримала в сім'ї архітектурне виховання...

Вже в ранньому віці я навчилася розуміти зодчество як високе мистецтво, відчувати красу пропорцій, форм та об'ємів» (Шакула, 2011)

Євгенія Маринченко впродовж 1931–1934 рр. навчалася в транспортно-будівельному технікумі м. Києва. В період навчання була десятником на будівництві диспансеру та техніком на будівництві житлового будинку для інженерно-технічних працівників Південно-Західної залізниці в м. Києві. Після закінчення технікуму обіймала посаду помічника архітектора в 2-ій Державній архітектурно-планувальній майстерні м. Києва. Вищу освіту Є. Маринченко здобула в Київському інженерно-будівельному інституті, де впродовж 1935–1941 рр. навчалася на архітектурному факультеті. Під час навчання в інституті працювала десятником на будівництві школи в м. Магнітогорськ та житлового будинку в м. Баку. Захистивши дипломний проєкт, отримала спеціальність архітектора цивільних споруд (№ диплому 530138).

У листопаді 1943 р. Є. Маринченко почала працювати в Державному проєктному інституті «Гипрогражданпромстрой» (Діпроцивільпромбуд) м. Києва на посаді архітектора, де займалася проєктуванням житлових та громадських споруд. За час роботи в Інституті пройшла шлях від рядового архітектора до головного архітектора проєктів. За роки творчої діяльності вона розробила більше 70-ти проєктів, із них більше 30-ти – втілено у будовах переважно житлового та громадського призначення. Зокрема, житлові будинки та гуртожитки в Одесі та Херсоні (збудовані в 1951–1953 рр.); житлові будинки в Києві по вул. Нагорна (1956 р.) та вул. Кіквідзе (1963 р.), мікрорайон в Новій Дарниці (1963–1964 рр.) та ін. Ряд проєктів Є. Маринченко не були запущені в будівництво, як-то: внутрішнє оформлення актової зали в Київсько-

му політехнічному інституті (1944), ресторан на виставці трофейної зброї в м. Києві (1944), архітектурне оформлення мостів на автомагістралі Київ-Харків (1945), житловий масив Ново-Біличі (1959–1960) та ін. (Маринченко, 1956, с. 1–8).

Євгенія Маринченко неодноразово була учасницею архітектурних конкурсів, на яких отримувала призові місця. У фондовій збірці «Рукописні документи» зберігаються два її дипломи: «Диплом учасника третього Всесоюзного огляду творчості молодих архітекторів» (НМІУ, інв. № РД-5576) та «Диплом учасниці першої Всесоюзної виставки архітектурних і наукових робіт жінок-архітекторів СРСР» (НМІУ, інв. № РД-5577), які вона отримала за успіхи в галузі архітектури та будівництва.

Перший великий архітектурний проєкт Євгенії Маринченко – комплекс будівель санаторію імені 30-річчя Радянської України в Пущі-Водиці поблизу Києва (сучасна назва санаторію – «Пуща Озерна») (Лабінський, 2012, с. 421). Генеральний план санаторію був розроблений у 1946 р., і на його основі здійснювалося в подальшому все проєктування та будівництво (рис. 1).



Рис. 1. Загальний вигляд головного корпусу санаторію ім. 30-річчя Радянської України.
Київська обл., Пуща-Водиця, 1974 р. (Ф-20277)



Рис. 2. Водолікарня санаторію ім. 30-річчя Радянської України в Пущі-Водиці. Київська обл., Пуща-Водиця, 1953 р. Фотограф Біленчук. (Ф-20275)



Рис. 3. Євгенія Маринченко на будівництві клубу-їдальні санаторію ім. 30-річчя Радянської України в Пущі-Водиці. Київська обл., Пуща-Водиця, кін. червня 1950 р. (ФД-1838)

Над цим проєктом Є. Маринченко почала працювати в 1946 р. і займалася ним впродовж усього творчого життя. Комплекс санаторію включав: водосвітлолікувальний корпус, збудований у 1949 р. (рис. 2); головний корпус санаторію з клубом-їдальнею на 350 місць (1950–1955 рр.) (рис. 3, 4); медичний корпус санаторію (1951 р.); закритий плавальний басейн (1963 р.); архітектурне планування благоустрою території санаторію з парком, до якого входили: дендропарк, центральний партер із великим фонтаном, сходи до ставка, басейни, бесідки та інші елементи садово-паркової архітектури і малих архітектурних форм, запроектовано та втілено впродовж 1949–1964 рр. (Маринченко, 1956, с. 1–8). За проєктування і участь у будівництві водолікувального корпусу санаторію ім. 30-річчя Радянської України в Пущі-Водиці архітекторка Євгенія Маринченко відзначена другою премією і почесною грамотою, як учасниця конкурсу на кращі житлові



Рис. 4. Будівля клубу-їдальні в комплексі з головним корпусом санаторію ім. 30-річчя Радянської України, збудованого в 1950–1952 рр. Фото 1953 р. Фотограф Біленчук. (Ф-20276)

та цивільні споруди, збудовані в містах і селищах України, що відбувся в жовтні 1949 р. Грамота зберігається у НМІУ в фондовій збірці «Рукописні документи». (НМІУ, інв. № РД-5579). Відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 6 грудня 1991 р. № 386-р санаторій ім. 30-річчя Радянської України був переданий на баланс Лікувально-оздоровчого об'єднання при КМУ.

Самою відомою роботою архітектури Євгенії Маринченко стала розробка проєкту і будівництво Палацу культури «Україна» в Києві. Палац спроектований групою архітекторів на чолі з Є. Маринченко, до групи входили архітектори П. Жилицький, І. Вайнер та інженери П. Булаєвський і В. Сидорченко (Кальницький, 2012, с. 29). Місце для будівництва було визначене на вул. Червоноармійській (сучасна назва – вул. Велика Васильківська), одній із найбільш жвавих магістралей міста, що є продовженням Хрещатика і поєднує центр столиці з новими районами забудови. На вибір місця під будівництво Палацу вплинула зручна транспортна мережа, а також спроектована майбутня лінія метрополітену. На площі, де зараз височіє будівля Національного палацу мистецтв «Україна», ще на початку 1960-х рр. знаходився Володимирський ринок, який, за спогадами Є. Маринченко, «...просто неможливо було виселити, хоча і була прийнята постанова Міськради» (Шакула, 2011). Як альтернатива пропонувалося навіть побудувати Палац культури на території колишнього Михайлівського Золотоверхого монастиря. На нараді за участю перших осіб республіки (зокрема, Першого секретаря ЦК Компартії України Петра Шелеста) керівник проєкту Є. Маринченко рішуче заперечила проти будівництва Палацу на території зруйнованого Михайлівського Золотоверхого собору, зуміла донести свою думку і переконати, що будувати потрібно саме на вул. Червоноармійській. Для Володимирського ринку відвели місце на розі вулиць Горького та Тельмана (сучасні назви – вул. Антоновича та вул. Німецька), де в 1968 р. було споруджено критий ринок на 500 місць.

На звільненій від ринкової забудови площі в 1965 р. розпочали зводити споруду, в основі якої залізобетонна каркасна конструкція. В плані будів-

ля Палацу має трапецієвидну форму з розмірами сторін 90х80х50 м заввишки 28 м (Маринченко, 1970, с. 15). Центральний фасад плавно ввігнутий дугою, а його виступаючі ребристі конструкції, покриті анодованим алюмінієм, асоціюються із струнами велетенського музичного інструменту. Тильний фасад висотою в шість поверхів, вирішений суцільними горизонтальними смугами вікон адміністративних та акторських приміщень. Композиційним ядром Палацу є зал для глядачів, що нагадує амфітеатр з одним ярусом балкону. Ширина залу, перекритого без проміжних опор, дорівнює 40–60 м, завдовжки 60 м (зал також має трапецієвидну форму в плані). Зал розрахований на 3780 глядацьких місць (в партері – 2560 і на балконах та в ложах – 1220). Підлокітники крісел для глядачів облаштовані вмонтованими пристроями для перекладу виступів на 8 мов, а спинки – динаміками для підсилення промов виступаючих. Сцена розрахована на одночасне перебування на ній 1500 осіб (Маринченко, 1970, с. 15).

Велику увагу під час розробки проєктів інтер'єрів Є. Маринченко приділяла підбору і поєднанню різноманітних за кольором і фактурою порід природного каменю (мармуру, граніту), дерева, металу, а також штучної шкіри, тканин, килимів тощо. Окрасою головного фойє Палацу культури «Україна» стало архітектурно-декоративне панно з мармурових плит «Березовий гай», розміщене на торцевій стіні в лівій частині (**рис. 5**). У фондовій збірці «Малярство» зберігається ескіз панно «Березовий гай» (**рис. 6**), на якому Є. Маринченко зазначила необхідні для його створення різновиди та кольори мармуру. Зокрема, йдеться про закарпатський «Довгорунь» темно-зеленого кольору, узбецький «Газган» золотистого та темно-сірого кольору, уральський «Уфалей» світлий біло-сірий (із



Рис. 5. Архітектор Євгенія Маринченко біля панно «Березовий гай». м. Київ, лютий-березень 1970 р. (ФД-1839)

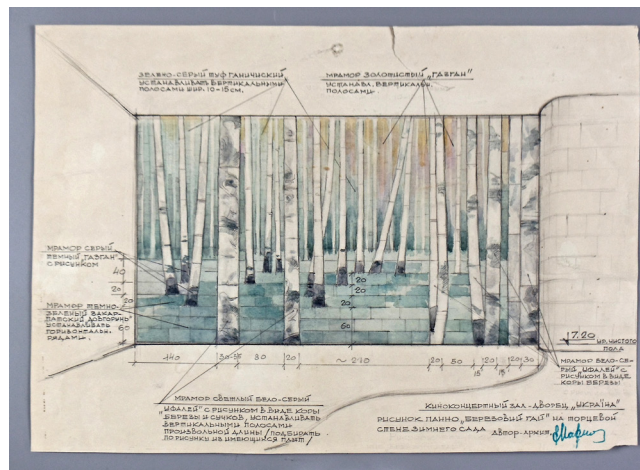


Рис. 6. Ескіз робочий мармурового монументально-декоративного панно «Березовий гай», виконаний архітектором Є. Маринченко для Палацу культури «Україна». м. Київ, кін. 1960-х рр. (М-1759)



Рис. 7. Значки-сувеніри із зображенням Палацу культури «Україна». м. Київ, кін. 1960-х рр. (МДМ-1650, МДМ-1651, МДМ-1652)

малюнком у вигляді кори берези і сучків) та ін. У цілому, як зазначають сучасні дослідники, будівництво Палацу культури «Україна» обійшлося в майже 16,5 млн крб. (Ерофалов, 2012, с. 102).

Урочисте відкриття палацу відбулося в квітні 1970 р. і було приурочене до 100-річчя з дня народження Леніна. З нагоди відкриття було виготовлено велику кількість сувенірної та поштової продукції, зокрема – значків, поштових карток тощо із зображенням Палацу культури «Україна». Окремі зразки такої продукції зберігаються у фондових колекціях музею (рис. 7, 8). У зібранні рукописних документів музею зберігається грамота, якою «Діпроцивіль-промбуд» 17 квітня 1970 р. нагородив Є. Маринченко за активну участь у проєктуванні Палацу культури «Україна» в Києві (НМІУ, інв. № РД-5580). За створення проєкту Палацу культури



Рис. 8. Картка поштова вітальна «З Новим роком!» із зображенням Палацу культури «Україна». Художник В. Мартинов. м. Київ, поч. 1970-х рр. (до РД-5576)

«Україна» архітектори Євгенія Маринченко та Петро Жилицький (померло) були удостоєні в 1971 р. Державної премії ім. Т. Шевченка.

Упродовж 1996–1998 рр. було здійснено капітальну, вельми витратну реконструкцію палацу. Загальна об'ємно-просторова композиція будівлі залишилася такою, як і раніше, однак зовнішній та внутрішній вигляд споруди зазнали певних змін. У середині, зокрема, оновлено технічне устаткування, приміщення зроблені більш пишними й ефектними. Додано нові гобелени та велике керамічне рельєфне панно «Золотоверхий Київ» (скульптори В. Прядка та О. Олійник) (Кальницький, 2012, с. 29). Для вікон чільного фасаду було використано темне тоноване скло. Таким чином Палац дещо змінив свій первинний вигляд.

Євгенія Олександрівна Маринченко не тільки успішна архітекторка, а також і здібна художниця. Як учасниця 1-ї Республіканської виставки робіт архітекторів України з живопису і графіки, що експонувалася в Києві в 1955 р. впродовж січня-березня, Є. Маринченко от-

римала Диплом (рис. 9), який нині зберігається в фондовій колекції «Рукописні документи» (НМІУ, інв. № РД-5578). Частина її художніх робіт належить Національному заповіднику «Софія Київська». В Національному музеї історії України зберігається одна робота Є. Маринченко – це акварель «Вербиця і водиця» (рис. 10), яку вона передала музею в комплексі з іншими меморіальними речами.

Талановита київська архітекторка і здібна художниця, Євгенія Маринченко все трудове життя віддала улюбленій справі. За спогадами її сучасників: «Вона завжди була одержима якою-небудь архітектурною ідеєю, сповнена енергії, ентузіазму, інтересу і закоханості в свою справу, намагалася, щоб то не стало, зробити все як можна краще» (Козюра, 1978, с. 27). Палац культури «Україна», що став окрасою Києва, та комплекс споруд санаторії в Пущі-Водиці, збудованих за проєктами Євгенії Олександрівни, є найкращими зразками її творчого доробку. Представлені в цій розвідці меморіальні документально-речові матеріали Є. Маринченко слугуватимуть доповненням до відомостей про творчий шлях архітекторки та можуть бути використані в експозиційно-виставкових проєктах.



Рис. 9. Диплом Є. Маринченко, учасниці 1-ї Республіканської виставки робіт архітекторів України з живопису і графіки. м. Київ, 1955 р. (РД-5578)

Рис. 10. Малюнок. «Вербиця і водиця». Маринченко Є.О. (1916–1999). м. Київ, 1948 р. Папір, акварель, 20,5 x 25,5 см (М-1758)



Список використаних джерел та літератури

- Ерофалов, Б. (2012) Архитектурный атлас Киева. **А+С. Art+construction (архітектура і структура)**. (3–4), 36–121. URL: http://nsau.org/wp-content/uploads/2019/03/AC3-4_2012razvoroty.pdf
- Кальницький, М. (2012, 22 листопада). Де збудовано Палац «Україна». **Вечірній Київ**. (120), 28–29.
- Козюра, Г. И. (1978). Архитектор Евгения Александровна Маринченко. **Строительство и архитектура**. (12), 27–29. URL: http://catalog.dnabb.org/cgi-bin/irbis64r_14/cgiirbis_64.exe?LNG=uk&C21COM=F&I21DBN=BD1_READER&P21DBN=BD1&Z21ID=&Image_file_name=skan%5Cstroit-arh%5C1978-12_compressed.pdf&mfn=113848&FT_REQUEST=&CODE=44&PAGE=1
- Кудрицький, А. В. & Лабінський, М. Г. (Упоряд.); за ред. А. В. Кудрицького. (1997). **Мистецтво України: біографічний довідник**. Українська енциклопедія імені М. П. Бажана.
- Лабінський, М. Г. (Автор-упоряд.) & Олійник, Б. І. (Вступне слово) (2012), **Шевченківські лауреати 1962–2012. Енциклопедичний довідник**. Київ: Криниця.
- Маринченко, Є. О. (1970). Архитектура дворца культуры «Украина». **Строительство и архитектура**. (9), 14–19. URL: http://catalog.dnabb.org/cgiin/irbis64r_14/cgiirbis_64.exe?LNG=uk&C21COM=F&I21DBN=BD1_READER&P21DBN=BD1&Z21ID=&Image_file_name=skan%5Cstroit-arh%5C1970-9_compressed.pdf&mfn=113749&FT_REQUEST=&CODE=9999&PAGE=1
- Маринченко, Є. О. (1975). **Палац культури «Україна» в Києві**. Київ, Будівельник.
- Маринченко Є. О. (1956). **Особовий листок члена Спілки архітекторів УРСР**. (Інв. № 261685, Арк. 1–4) Державна наукова архітектурно-будівельна бібліотека ім. В. Г. Заболотного, Київ, Україна.
- Національний музей історії України. Фонди: Колекційний опис № 146. (1974) – Інв. №№ РД-5576, РД-5577, РД-5578, РД-5579, РД-5580, Ф-20275, Ф-20276, Ф-20277, ФД-1838, ФД-1839, ФД-1840, М-1759, М-1758, МДМ-1650, МДМ-1651, МДМ-1652.
- Розпорядження Кабінету Міністрів України щодо передачі на баланс Лікувально-оздоровчому об'єднанню при Кабінеті Міністрів України санаторію імені 30-річчя Радянської України в смт Пуща-Водиця № 386-р (1991). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>
- Шакула, С. (2011). **Архітектор Євгенія Олександрівна Маринченко (1916–1999) та доля Михайлівського Золотоверхого собору**. URL: <https://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Sci/Kyiv/Marynchenko.html>